

Kurk
Lietuvai

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

Dirbtinio intelekto taikymas Lietuvos žurnalistikoje

Interviu analizė | Rekomendacijos | Idėja

Projekto vadovė: Agnė Mikštienė, „Kurk Lietuvai“

El. paštas: agne.mikstiene@kurklit.lt

[LinkedIn](#)

[Projektas](#)

Projekto savininkas: Deividas Velkas, LR Kultūros ministerija

Data: 2024 m. liepa

Turinys

Santrauka	2
Metodologija	4
Klausimų analizė	6
Kaip Jūs vertinate DI technologijų integraciją į žurnalistiką apskritai?	6
Kokioms funkcijoms atlikti naudojate ar norėtumėte naudoti DI?	9
Kaip naudojate / norėtumėte naudoti DI žurnalistinio skaidrumo didinimui?.....	11
Kiek Jūs pasitikite DI technologijų teikiamomis galimybėmis?.....	13
Kaip, Jūsų nuomone, reikėtų žymėti DI generuotą turinį?	14
Ar nebijote, kad pernelyg skrupulingas DI generuoto turinio žymėjimas sumažins auditorijos pasitikėjimą turiniu? Kaip to išvengti?	16
Kokie etiniai klausimai, susiję su DI naudojimu žurnalistikoje, Jums atrodo svarbiausi?	17
Ar Jūsų redakcija turi DI naudojimo strategiją?	19
Ar Jūsų redakcijoje yra etikos kodeksas / vidinės taisyklės, reglamentuojančios DI naudojimą?	19
Ar manote, kad DI tema turėtų būti įtraukta į Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksą? Kokie DI aspektai turėtų būti apibrėžti?	20
Kokių papildomų žinių ar įgūdžių Jums trūksta, kad galėtumėte efektyviau naudoti DI savo darbe?	21
Ką galima būtų padaryti, kad lietuvių kalba DI įrankiuose veiktų taip pat gerai, kaip ir anglų kalba?.....	22
Apibendrinimas	23
Išvados	25
Rekomendacijos	26
Sukurti nacionalines gaires ir standartus	26
Investuoti į lietuvių kalbos DI technologijų vystymą	26
Didinti žurnalistų ir redakcijų kompetencijas	26
Skatinti skaidrumą ir atsakomybę.....	27
Aktyviai vystyti tarptautinį bendradarbiavimą.....	27

Santrauka

Ši analizė – tai „Kurk Lietuvai“ ir LR Kultūros ministerijos bendradarbiavimo rėmuose vykdomo projekto [„Žinių algoritmas: dirbtinio intelekto taikymas Lietuvos žurnalistikoje“](#) dalis.

Šiame darbe analizuojama interviu ciklo metu surinktos įžvalgos apie dirbtinio intelekto (DI) įrankių taikymo Lietuvos žurnalistikoje mastą ir problematiką.

Atliktų interviu tikslas – suprasti, kaip DI yra taikomas Lietuvos redakcijose, su kokiais iššūkiais yra susiduriama ir ko trūksta, kad jie būtų išspręsti. Siekta suprasti priežastis, kodėl Lietuvos žiniasklaida atsilieka nuo pasaulinių tendencijų integruojant DI į savo veiklą, ir pateikti rekomendacijas, kaip būtų galima paskatinti šį procesą, užtikrinant etišką, saugų ir skaidrų jo taikymą.

Tyrimo metu atlikta 16 pusiau struktūrizuotų interviu su žurnalistais, redaktoriais, žiniasklaidos priemonių vadovais ir ekspertais. Interviu klausimai buvo parengti remiantis ankstesnės kiekybinės anketinės apklausos rezultatais, siekiant gauti išsamesnį ir gilesnį supratimą apie DI taikymo žurnalistikoje situaciją Lietuvoje ir kiekybinius duomenis papildyti kokybinėmis įžvalgomis.

Apklausos rezultatai atskleidė, kad dauguma respondentų mato DI potencialą didinant darbo efektyvumą, automatizuojant rutinines užduotis ir kuriant naujas turinio formas. Tačiau kartu išryškėjo ir nemažai iššūkių, trukdančių plačiau taikyti DI žurnalistikoje. Tarp jų – nepasitikėjimas DI įrankiais, ribotas lietuvių kalbos palaikymas, žinių ir įgūdžių trūkumas, etiniai klausimai ir konservatyvus požiūris.

Tyrimo išvados rodo, kad norint sėkmingai integruoti DI į Lietuvos žurnalistiką, būtina spręsti šiuos iššūkius: didinti žurnalistų ir redakcijų informuotumą ir kompetencijas apie DI, skatinti bendradarbiavimą tarp žiniasklaidos, mokslo institucijų ir technologijų kūrėjų, kurti aiškias gaires ir standartus dėl DI naudojimo, investuoti į lietuvių kalbos DI technologijų vystymą, sekti naujienas tarptautiniu mastu ir pritaikyti gerąsias užsienio šalių praktikas.

Šis darbas, kartu su kitomis šio projekto metu atliktomis analizėmis (minėta aukščiau), yra svarbus žingsnis siekiant geriau suprasti DI integracijos į Lietuvos žurnalistiką iššūkius ir galimybes. Tyrimo išvados ir rekomendacijos gali būti naudingos tiek žiniasklaidos atstovams, politikos formuotojams, tiek ir visai visuomenei, kuri yra suinteresuota kokybiškos, etiškos ir patikimos žurnalistikos ateitimi.

Dažniausiai paminėtos *teigiamos* įžvalgos

Pagalbininkas kasdienėje veikloje	Efektivumo didinimas	Naujos galimybės	Mokymosi ir tobulėjimo įrankis	Nenuginčijamas potencialas
<ul style="list-style-type: none"> Respondentai vertina DI kaip naudingą įrankį, galintį automatizuoti rutinines užduotis, padėti rinkti ir analizuoti informaciją, generuoti idėjas ir kurti vizualinį turinį. 	<ul style="list-style-type: none"> DI gali padėti žurnalistams sutaupyti laiko ir išteklius, atlaisvindamas juos kūrybiniam darbams. 	<ul style="list-style-type: none"> DI atveria naujas galimybes žurnalistikoje, pavyzdžiui, personalizuoto turinio kūrimą ar dezinformacijos aptikimą. 	<ul style="list-style-type: none"> DI gali būti naudojamas kaip mokymosi įrankis, padedantis žurnalistams suprasti sudėtingas temas ir įgyti naujų žinių. 	<ul style="list-style-type: none"> Nepaisant iššūkių, dauguma respondentų pripažįsta DI potencialą žurnalistikoje ir tikisi, kad ateityje jis bus naudojamas dar plačiau.

Dažniausiai paminėtos *neigiamos* įžvalgos

Dezinformacijos ir netikrų naujienų grėsmė	Informacijos patikimumo problemos	Žurnalistų darbo vietų mažėjimas	Etiniai iššūkiai	Lietuvių kalbos palaikymo trūkumas
<ul style="list-style-type: none"> Respondentai išreiškė susirūpinimą dėl galimo DI panaudojimo dezinformacijai skleisti ir manipuliuoti informacija. 	<ul style="list-style-type: none"> Dėl riboto DI gebėjimo suprasti kontekstą ir galimų klaidų kyla abejonių dėl jo pateikiamos informacijos patikimumo. 	<ul style="list-style-type: none"> Automatizavimas, kuris vylia DI dėka, gali kelti grėsmę žurnalistų darbo vietoms, ypač atlikti rutinines užduotis. 	<ul style="list-style-type: none"> DI naudojimas kelia etinius klausimus, susijusius su skaidrumu, atsakomybe, autorių teisėmis ir šališkumu. 	<ul style="list-style-type: none"> Respondentai pabrėžė, kad dabartiniai DI įrankiai nėra tinkamai pritaikyti lietuvių kalbai, todėl jų naudojimas yra ribotas.

Terminas „dirbtinis intelektas“ (trump. DI) šioje analizėje vartojamas išreiškiant generatyvinį DI (trump. GDI).

„Generatyvinis dirbtinis intelektas (GDI) yra kompiuterių mokslo šaka, kurioje dirbtinis intelektas (DI) yra naudojamas kuriant turinį. Ši technologija apima tekstą, vaizdus, muziką, video ir kitas medijų formas. GDI modeliai mokosi iš didelių duomenų rinkinių, kad sukurtų turinį, kuris yra panašus į mokymosi metu naudotus duomenis.

Vienas iš pagrindinių GDI pavyzdžių yra tekstų generavimo modeliai, tokie kaip „OpenAI“ GPT serija, kurie gali rašyti straipsnius, atsakinėti į klausimus, generuoti programavimo kodą ir daugiau. Kitas

populiarus pavyzdys yra vaizdų generavimo algoritmai, tokie kaip „DALL-E“, kurie sugeba kurti vaizdus iš aprašomųjų tekstų.

GDI technologijos plačiai taikomos įvairiose srityse, pradedant pramogomis ir baigiant edukacija, kur jos naudojamos generuojant unikalų ir interaktyvų turinį, pritaikomą individualiems vartotojo poreikiams.¹

Metodologija

Siekiant ištirti DI taikymo mastą ir problematiką Lietuvos žurnalistikoje, buvo atliktas kokybinis tyrimas, kurio metu vykdyti pusiau struktūrizuoti interviu. Klausimai siekė atskleisti, kodėl, lyginant su pasaulinėmis tendencijomis (daugiau apie tai: [Dirbtinio-intelektu-taikymo-zurnalistikoje-tendencijos-1.pdf \(kurk.lt\)](#)), Lietuvos redakcijose DI yra naudojamas rečiau. Kaip jis yra taikomas, su kokiais iššūkiais yra susiduriama ir ko trūksta, kad jie būtų išspręsti. Siekta suprasti to priežastis ir išgryninti galimus tolimesnius žingsnius, situacijai pakeisti.

Tyrimo imtis

Apklausoje dalyvavo 16 žurnalistų, redaktorių, redakcijų vadovų ir ekspertų. Tyrimo dalyviai buvo atrinkti tiksliniu būdu, atsižvelgiant į jų pareigas, redakcijos dydį, patirtį bei žinias DI srityje, siekiant užtikrinti kuo įvairesnį požiūrių spektrą ir atspindėti skirtingas patirtis. Iš jų:

- 4 buvo žurnalistai („LRT“, „Vakarų ekspresas“, „15min“, anonimas).
- 5 redaktoriai (įskaitant vyr. redaktorius) (x2 „15min.lt“, „Verslo žinios“, „Jūsų Panevėžys“, „Kauno diena“).
- 2 redakcijų vadovai („Lrytas“, „Alytausgidas.lt“).
- 1 programuotojas („15min“).
- 4 ekspertai (Visuomenės informavimo etikos komisija, Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnyba, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, „Black Unicorn PR“).

Respondentai cituojami dviem būdais: nurodant vardą, pavardę, instituciją ir užimamas pareigas arba inicialais.

---

¹ ChatGPT-4 atsakymas į užklausą „Kas yra generatyvinis dirbtinis intelektas?“, Introducing ChatGPT (openai.com), 2024 gegužės 3 d.

Duomenų rinkimas

Interviu klausimai buvo suformuluoti remiantis ankstesnės kiekybinės anketinės apklausos (plačiau: [Anketinio-tyrimo-analize_DI-ir-Lietuvos-zurnalistai.pdf \(kurklt.lt\)](#)), kurioje dalyvavo 43 respondentai, rezultatais. Šiame tyrimo etape siekta patikslinti ir pagilinti iškilusius klausimus bei iššūkius. Interviu ciklas vyko 2024 m. birželio ir liepos mėnesiais bei truko nuo 30 iki 120 minučių. Respondentams buvo suteikta galimybė pasirinkti jiems patogiausią susitikimo formatą (gyvai, nuotoliniu būdu arba raštu). 13 respondentų buvo apklausti gyvai arba nuotoliniu būdu, o 3 pasirinko atsakyti į klausimus raštu.

Apklausa vyko pusiau struktūrizuotai, leidžiant pašnekovams pokalbio metu laisvai diskutuoti ir nukrypti nuo klausimų, jei tai buvo naudinga tyrimui. Taip pat, kai kurie tam tikroms respondentų grupėms neaktualūs klausimai, buvo praleidžiami, pavyzdžiui, „Ar Jūsų redakcijoje yra etikos kodeksas / vidinės taisyklės, reglamentuojančios DI naudojimą?“.

Klausimų spektras buvo pakankamai platus, siekiant atskleisti tiek pasaulinių tendencijų įtaką, tiek vietines ypatybes.

Visi interviu buvo užrašomi, fiksuojant svarbiausias įžvalgas. Taip pat dauguma pokalbių su pašnekovų sutikimu buvo įrašomi diktofono programėle telefone. Įrašai informacijos tikslinimui naudoti nebuvo. Prieš naudojant respondentų citatas analizėje, buvo gautas jų papildomas sutikimas.

Duomenų analizė

Interviu duomenys buvo analizuojami teminės analizės metodu, siekiant identifikuoti pagrindines temas ir išskirti svarbiausias įžvalgas. Analizuojant duomenis buvo atsižvelgta į respondentų patirtį, požiūrį ir išsakytus argumentus.

Analizės metu buvo naudojamas „Gemini“ įrankis. Jam buvo pateikti visų respondentų atsakymai į kiekvieną klausimą atskirai ir prašoma išskirti vyraujančias temas ir ryškiausias citatas. Kadangi visi interviu užrašai buvo skaityti ne kartą ir juose esanti informacija buvo gerai žinoma tyrimo autoriui, buvo pastebėta, kad „Gemini“ kartais nepateikdavo visos informacijos tiksliai. Todėl visi gauti rezultatai buvo tikrinami, pildomi ir redaguojami rankiniu būdu siekiant užtikrinti duomenų kokybę ir tikslumą.

Klausimų analizė

Kaip Jūs vertinate DI technologijų integraciją į žurnalistiką apskritai?

Kokią naudą, iššūkius ar grėsmes įžvelgiate?

„DI – revoliucinė technologija (kaip internetas). Reikės išmokti su juo dirbti, investuoti į komandos kompetencijas.“

Liucija Zubrutė

„Verslo Žinios“ vyr. redaktoriaus pavaduotoja

Apklausų metu išryškėjo vyraujančios naudos ir galimybės:

- Efektyvumo didinimas:
  - Automatizuojant rutinines užduotis (pvz., komentarų moderavimas, raktažodžių išrinkimas, transkribavimas, informacijos rinkimas ir analizė, vertimas, turinio apibendrinimas).
  - Atlaisvinant žurnalistus kūrybiniam darbams.
  - Taupant laiką ir išteklius.
- Sąnaudų mažinimas:
  - Generuojant iliustracijas.
  - Verčiant tekstus.
  - Kuriant personalizuotą turinį.
- Kokybės gerinimas:
  - Tikrinant faktus ir nustatant dezinformaciją.

DI žurnalistams gali tapti nepakeičiamu pagalbininku, kuris ne tik automatizuoja rutinines užduotis, tokias kaip duomenų rinkimas, teksto vertimas ar faktų tikrinimas, bet ir atveria naujas kūrybines galimybes. Kaip teigia I. Š., *tam tikrais atvejais DI gali atrišti rankas, sumažindamas fizinio darbo apimtį ir taip atlaisvindamas laiko kūrybiniam darbui*. Be to, DI gali padėti taupyti laiką ir išteklius, generuojant iliustracijas.

Respondentai įžvelgia DI potencialą kurti personalizuotą turinį ir netgi pagerinti turinio kokybę tikrinant faktus ir nustatant dezinformacines žinutes. Anot V. B., *DI yra kaip asistentas, kuriam galima skirti užduotis, bet jo darbą yra būtina tikrinti.*

Nepaisant potencialios naudos, apklaustieji įžvelgia ir rimtų grėsmių, susijusių su DI integracija į žurnalistiką. Didžiausią susirūpinimą kelia dezinformacijos ir netikrų naujienų plitimo grėsmė. Kaip teigia V. P., *DI trūkumas yra tas, kad jo kūryba remiasi ribota informacija. Iš to taip pat kyla netikrų žinių, darančių tikrą įtaką grėsmė.*

Interviu metu daugiau buvo kalbama apie grėsmes ir DI įrankių ribotumus:

- Dezinformacijos ir netikrų naujienų skleidimas neetiškai naudojant DI įrankius.
- Informacijos patikimumo problemos:
  - dėl riboto DI gebėjimo suprasti kontekstą;
  - dėl galimų klaidų ir šališkumo algoritmuose.
- Žurnalistinių darbo vietų mažėjimas dėl automatizavimo ir vis dažnesnio žurnalistinių užduočių atlikimo patikėjimo DI įrankiams.
- Autorystės ir atsakomybės klausimai dėl DI sukurto turinio.
- Menkstantis auditorijos domėjimasis žurnalistiniu turiniu dėl per didelio pasitikėjimo DI platformose gaunama informacija.
- Pavojus žurnalistų profesijai ir reputacijai, jei DI žurnalistinėje veikloje bus naudojamas neetiškai, neskaidriai ir neatsakingai.
- Turinio vienodėjimas dėl minimalaus redagavimo ir žmogiškojo įsikišimo, nes DI algoritmai gali būti linkę kartoti tam tikrus šablonus ir stilius.
- Priklausomybė nuo DI. Per didelis pasitikėjimas DI gali sukelti priklausomybę nuo šios technologijos, o tai gali lemti žurnalistų gebėjimų atlikti savo darbą savarankiškai sumažėjimą.

„Iššūkius (grėsmę) pirmiausiai pajus profesionalūs žurnalistai (kai žiniasklaidos priemonių savininkai ims „samdyti“ DI naujienų srautui generuoti), paskui pajus ir patys žiniasklaidos priemonių valdytojai (nes rinkoje ims stigti įvairovės, bus sunkiau pelnyti auditorijos dėmesį), galiausiai DI vartojimo šalutinis poveikis pasireikš auditorijai (kai jų žinios apie aplinką, globalius ir nacionalinius reiškinius bus pavojingai lėkštos).“

Violeta Juodienė, „Kauno diena“ vyr. redaktoriaus pavaduotoja

Buvo išsakytas susirūpinimas dėl galimo žurnalistinių darbo vietų mažėjimo (*jau girdimi vizualiųjų menų specialistų nerimo balsai ir jų sąmoningas pasirinkimas nežiūrėti DI sukurtų filmų* – teigia E. K.) ir menkstančio auditorijos domėjimosi žurnalistiniu turiniu (*jei žmonės manys, kad iš DI galės gauti visokeriopą informaciją, gal jiems nebereikės žiniasklaidos* – retoriškai klausė L. C.).

Pokalbių metu išskirti šie pagrindiniai iššūkiai:

- Žinių ir įgūdžių trūkumas efektyviai naudoti DI įrankius.
- Technologiniai sunkumai pritaikant DI įrankius.
- Ribotas lietuvių kalbos palaikymas DI įrankiuose.
- Aiškių gairių ir standartų, kaip naudoti DI žurnalistikoje, trūkumas.
- Dideli DI technologijų diegimo kaštai.
- Asmens duomenų ir jautrios informacijos apsaugos užtikrinimas naudojant DI.
- Žurnalistų ir visuomenės švietimas apie DI galimybes ir ribotumus.

DI integracija į žurnalistiką susiduria su įvairiais iššūkiais. Respondentai pabrėžia žinių ir įgūdžių trūkumą efektyviai naudoti DI įrankius (*daliai žmonių trūksta žinių*, Anonimas), taip pat techninius sunkumus, susijusius su jų naudojimu (*tai reikalauja daug IT žinių* – pastebi V. BŪ.). Ypač aktualus yra ribotas lietuvių kalbos palaikymas DI įrankiuose (*esminė problema – menkas lietuvių kalbos pritaikomumas*, Anonimas).

Be to, trūksta aiškių gairių ir standartų, kaip naudoti DI žurnalistikoje, o tai kelia papildomų iššūkių užtikrinant informacijos patikimumą, skaidrumą ir etinius standartus. Kaip teigia R. C., *svarbu išlaikyti aukštus žurnalistikos publikavimo standartus, užtikrinti, kad DI naudojimas nekeltų grėsmės visuomenei, kad nežlugdytų pasitikėjimo žurnalistika, todėl reikia informuoti, kada turinys kurtas su DI.*

*„Jei šis instrumentas bus per anksti nurašytas, žurnalistai neišmoks juo naudotis ir galime stipriai
atsilikti.“*

*Vidmantas Balkūnas
„15min“ Fotožurnalistas*

Kokioms funkcijoms atlikti naudojate ar norėtumėte naudoti DI?

Pavyzdžiui, automatizuoti komentary skilties įjungimą / išjungimą atsižvelgiant į straipsnio tematiką, moderuoti komentarus, automatiškai išimant neapykantą skatinančias ar dezinformaciją skleidžiančias žinutes.

„Rasis atvejai, kai bus suklysta. Reikia kelti klausimą, kokioms funkcijoms atlikti DI gali būti naudojimas? Kur yra riba, iki kada galima jį naudoti?“

Anonimas

Respondentai įvardijo platų spektrą DI panaudojimo būdų, pradedant nuo užduočių automatizavimo iki kūrybinių procesų efektyvinimo. Svarbu paminėti, kad dauguma šių funkcijų yra naudojamos neseniai, yra eksperimentų stadijoje ir vis dar yra ieškoma geriausių pritaikomumo praktikų.

Turinio kūrimas ir redagavimas:

- iliustracijų generavimas;
- tekstų trumpinimas ir perrašymas;
- antraščių ir įžangų generavimas;
- subtitrų kūrimas;
- pagalba formuluojant interviu klausimus.

Informacijos rinkimas ir analizė:

- duomenų analizė ir apibendrinimas;
- pagalba analizuojant tendencijas ir nuomones;
- informacijos rinkimas užsienio naujienoms;

Techninės užduotys:

- vaizdo įrašų montavimas ir redagavimas;
- garso įrašų transkribavimas;
- paieškos sistemų optimizavimas.

„DI atliekamas transkribavimas lietuvių kalba nėra pakankamai kokybiškas.“

*Dr. Džina Donauskaitė
Lietuvos žurnalistikos centro direktorė*

Kitos funkcijos

- komentarų moderavimas;
- netikrų paskyrų ir trolių identifikavimas socialiniuose tinkluose;
- dezinformacijos ir neapykantos kalbos aptikimas.

Potencialios ateities funkcijos

- naujienų skaitymas avatūrų pagalba;
- kontekstinės informacijos pateikimas;
- automatinis įstatymų aprašymas;
- spaudos konferencijų transkribavimas ir apibendrinimas.

Kalbinti pašnekovai įvardijo įvairias DI taikymo sritis žurnalistikoje, pradedant nuo pagalbinių funkcijų, tokių kaip transkribavimas ar subtitrų kūrimas, iki sudėtingesnių užduočių, tokių kaip duomenų analizė ar turinio generavimas. Kaip teigia vienas iš respondentų, trūksta įrankio, kuris galėtų stebėti spaudos konferencijas, transkribuoti ir daryti kokybiškas santraukas. Pašnekovams yra svarbu, kad DI žurnalistiniame darbe padėtų sutaupyti laiko.

Vieni jau naudoja DI profesionaliai, pavyzdžiui, asociatyvių paveikslėlių kūrimui ir teigia, kad gaunamas rezultatas nebesiskiria kokybe nuo archyvinių nuotraukų, kurių dauguma jau yra ne kartą panaudotos, todėl galimybė sukurti kažką naujo yra itin vertinama. O štai kiti teigia, kad vis dar greičiau yra surasti tinkamą nuotrauką nei ją sugeneruoti DI įrankiu. Todėl čia ryškėja ne paties DI įrankio galimybės generuoti kokybišką turinį, o jo naudotojo įgūdžiai tinkamai juo naudotis.

Nors visi respondentai pabrėžia, kad DI negali visiškai pakeisti žmogaus (*DI niekada nepakeis žmogaus. Apgauti gali, pakeisti ne*, V. P.), dauguma sutinka, kad jis gali būti vertingas įrankis, padedantis efektyvinti darbą ir atveriantis naujas galimybes. Tačiau šią akimirką daugelis tiek kūrybinių, tiek potencialiai rutininių (pavyzdžiui, neapykantos kalbos atpažinimas) užduočių kokybiškiau yra atliekamos žmogaus. Visą DI generuotą darbą tenka atidžiai tikrinti bei taisyti.

Pokalbių metu taip pat išryškėjo poreikis kurti naujus arba tobulinti jau esamus DI įrankius, geriau pritaikyti juos specifinėms žurnalistų reikmėms ir lietuvių kalbai. Viena vertus, yra žurnalistų, kurie bijo, kad dėl DI gali prarasti darbo vietą. Kita vertus, mato, kad DI generuotame tekste trūksta rišlumo, kontekstinio ir niuansinio pajautimo, kad *vis dar lengva atskirti redaktoriaus redaguotą tekstą nuo*

redaguoto tvarkytojo. Todėl suprantama, kad gerų redaktorių, gerų žurnalistų poreikis neturėtų mažėti, R. C.

„Yra dalykų, kurių DI negali ir neturėtų daryti. DI negali formuoti nuomonių, negali patikrinti faktų su informantais, negali padaryti išvadų, prie kurių žurnalistai prieina savo tyrimais ir faktų tikrinimu.“

Julija Jegorova

„Black Unicorn PR“ įkūrėja ir generalinė direktorė

Kaip naudojate / norėtumėte naudoti DI žurnalistinio skaidrumo didinimui?

Pavyzdžiui, automatizuoti koreguotų teksto dalių žymėjimą, automatiškai nurodyti šaltinius, kuriais remtasi rengiant turinį, žymėti DI generuotą turinį.

Pokalbių metu buvo išskirtos šios žurnalistinio skaidrumo, pasitelkiant DI įrankius, didinimo galimybės:

- Automatizuoti koreguotų teksto dalių žymėjimą.
- Automatiškai nurodyti šaltinius, kuriais remtasi rengiant turinį.
- Žymėti DI generuotą turinį.
- Aptikti dezinformaciją ir neapykantos kalbą.
- Užfiksuoti kopijuotų teksto dalių fragmentus ir nepraleisti plagijavimo.
- Žymėti pildomų tekstų atnaujintas vietas.
- Automatiškai aptikti nepatikimus šaltinius ar „melagienų“ portalus.

„Negalima pasitikėti DI pateiktais šaltiniais, citatomis ir pan. Viską reikėtų tikrinti, todėl skeptiškai žiūrėčiau, ar DI galėtų būti tuo naudingas“.

Vidmantas Balkūnas

„15min“ Fotožurnalistas

Interviu dalyviai pateikė keletą nuomonių apie DI potencialą didinti žurnalistinį skaidrumą. Kai kurie iš jų teigė, kad šiuo metu nėra poreikio naudoti DI skaidrumo didinimui, nes esamos priemonės yra pakankamos (*tokius techninius dalykus galima atlikti ir be DI*, V. B.). Kiti respondentai įžvelgė potencialą naudoti DI automatizuotiems procesams, tokiems kaip šaltinių nurodymas, autorystės patvirtinimas ar plagijavimo prevencija (*užfiksuoti kopijuotų teksto dalių fragmentus*, V. Ž.) tačiau taip pat išreiškė abejones dėl DI patikimumo ir tikslumo.

Be to, respondentai atkreipė dėmesį į būtinybę skaidriai komunikuoti apie DI naudojimą turinio kūrime, kad būtų išlaikytas auditorijos pasitikėjimas. Anonimas apibendrina sakydamas, *kad skaidrumas priklauso nuo žurnalisto, o ne nuo DI, ne nuo technologijų. Savo amato negalima atiduoti technologijai. Reikia galvoti apie žurnalistikos vertę. Kas nutiks jeigu DI bus pasitikima labiau nei žurnalistu?* – retoriškai klausė jis.

Kitą perspektyvą šiuo klausimu parodė J. J. Ji pasakoja apie atliktus tyrimus², kurie atskleidė, kad *kai kurios žiniasklaidos priemonės tiesiog kopijuoja kitų leidinių turinį, jį perrašo pasitelkdamos DI ir publikuoja kaip savo arba žengia netgi toliau ir „sukuria“ netikrus žurnalistus, kurių vardu yra skelbiami DI generuoti straipsniai*³.

Nors šie atvejai – tai nesažiningos žmogaus veiklos pasekmė, kuri yra galima ir be DI technologijos naudojimo, tačiau būtina suprasti, kad su DI tokios apgaulės tampa vis paprasčiau ir lengviau įgyvendinamos. Toks turinys tam tikrais atvejais gali būti netgi įtikinamesnis už žmogaus kuriamą turinį ir gali būti naudojamas kenksmingais tikslais. Todėl svarbu suprasti, kad šiame kontekste skaidrumo, atskaitomybės ir patikimumo sąvokos kyla į visai kitą lygį. Atsiranda iššūkiai, kuriems išspręsti reikia naujų sprendimo būdų.

Tuo pačiu DI technologijų atėjimas į žurnalistiką sudaro sąlygas ir unikalias galimybes jai šiame chaose susigrąžinti auditorijas ir pasitikėjimą ja per etišką, skaidrą, kokybišką ir atsakingą elgseną. Tai gali būti lūžio taškas, transformuojantis ją į modernią, inovatyvią patikimos informacijos skleidėją. Arba ne, jeigu DI bus naudojamas tik kiekybiniais rodikliais gerinti, neatsižvelgiant į kitas aplinkybes.

Visgi reikia pripažinti, kad dalis šio virsmo į vieną ar kitą pusę priklauso ir nuo pačios auditorijos. Todėl jos švietimas apie DI grėsmes ir galimybes, apie DI ribotumą ir kvestionuotiną patikimumą yra ne mažiau svarbus.

---

² [A financial news site uses AI to copy competitors — wholesale | Semafor](#), 2023 m. gruodžio 11 d.

³ [Sports Illustrated accused of publishing AI-written articles \(bbc.com\)](#), 2023 m. lapkričio 28 d.

Dėl to DI integracija į žurnalistikos sritį yra sudėtingas procesas, reikalaujantis ne tik techninių sprendimų, bet ir nuodugnios diskusijos visuomenėje apie etikos, skaidrumo ir atsakomybės principus.

Kiek Jūs pasitikite DI technologijų teikiamomis galimybėmis?

Kokios yra pagrindinės pasitikėjimo arba nepasitikėjimo priežastys? Ar žinote apie DI haliucinacijas ir kaip tikrintate DI generuotą turinį?

„Autorius turi ir gali būti tikrai žmogus. Mašina – tik kolektyvinis darbas. DI neturėtų būti prilyginama kūrybiniam darbui. Norėtusi, kad kūryba liktų žmogaus privilegija.“

Vaiva Žukienė

Visuomenės informavimo etikos komisijos pirmininkė

Respondentų nuomonės apie DI patikimumą svyruoja nuo visiško nepasitikėjimo (*nepasitiki dėl ribotumo, nes naudoja tik esamą informaciją internete, kuri yra labai įvairi, yra ir neteisingos. Nelaiko DI kolega, V. P.*) iki atsargaus optimizmo (*pasitiki, bet tikrina, R. C.*). Visi jų pabrėžė būtinybę kruopščiai tikrinti ir kritiškai vertinti DI generuojamą turinį.

Apklaustieji taip pat akcentavo, kad DI neturėtų būti naudojamas kaip pagrindinis turinio kūrėjas, o tik kaip pagalbininkas, padedantis žurnalistams atlikti jų darbą.

Pasitikėjimo stoka dėl riboto DI gebėjimo suprasti kontekstą ir faktines klaidas:

- Respondentai atkreipė dėmesį į tai, kad DI gali pateikti netikslią informaciją, o kartais ją tiesiog išgalvoti.
- Buvo išsakyta abejonių dėl DI gebėjimo suprasti kontekstą ir niuansus, ypač vertimuose ir lokaliuose temose (*dirbant su vertimais prasideda skirtingų kalbų, kultūrinių laukų problemos, E. K.*).
- Apklaustieji pabrėžė, kad DI įrankiai lietuvių kalba veikia prasčiau nei kitomis kalbomis, todėl jų pateikiama informacija gali būti nepatikima.

„DI negalima pasitikėti 100%. Net receptų rašyti jam nepatikima, nes reikia, kad jie būtų išbandyti žmogaus.“

Greta Ališauskaitė-Bagušauskienė

Irytas.lt Verslo vystymo vadovė

Atsargus optimizmas ir pasitikėjimas DI, kaip pagalbininku:

- Keletas apklaustųjų išreiškė atsargų optimizmą dėl DI potencialo, ypač kai jis yra naudojamas kaip pagalbininkas, o ne pagrindinis turinio kūrėjas (*DI yra naudojamas tik jei nereikia faktinių įžvalgų, iliustracijų generavimui, vertimui ir pan., L. Z.*).
- Buvo paminėta, kad DI gali būti naudingas mokantis ir suprantant sudėtingas temas (*DI labai padeda suprasti pagrindus. Jei žurnalistas nori parašyti gerą tekstą, visų pirma jis turi suprasti, apie ką jis rašys. Tad čia DI gali būti naudingas, L. Z.*).
- Kai kurie respondentai išreiškė nepasitikėjimą DI gebėjimu kurti kokybišką turinį be žmogaus įsikišimo ir priežiūros
- D. D. pastebėjo, kad *net patys kūrėjai tiksliai nežino, kaip veikia DI ir kuo remiantis jis priima vieną ar kitą sprendimą. Todėl profesinėje veikloje jis turėtų būti naudojamas tik kaip asistentas, kurio darbą reikia nuodugniai tikrinti, o atsakomybė už to asistento darbą tenka pačiam žurnalistui / naudotojui – tam, kuris pasirašo po tekstu.*

Kaip, Jūsų nuomone, reikėtų žymėti DI generuotą turinį?

Kiek proc. ir kokio darbo turi būti atlikta DI įrankiu, kad žymėjimas būtų privalomas, o kada pasirinktinis?

Pokalbių metu buvo diskutuojama, kaip turėtų būti žymimas su DI generuotas turinys. Išskirti šie būdai:

- Vandens ženklai ant vaizdinio turinio.
- Aiškūs ženklai pačiame turinyje, pavyzdžiui, specialus žymėjimas prie nuotraukų ar po tekstu.
- Informacija apie DI naudojimą teksto publikacijos gale arba prie antraštės tam tikrais atvejais.
- Aiškus informacijos pateikimas, kokioms užduotims atlikti buvo naudotas DI.
- Teksto vietų, generuotų / kurtų su DI paryškimas.

Interviu metu neišryškėjo vieninga nuomonė, kada DI sukurtas turinys turėtų būti žymimas. Vieni apklaustieji pasisako už žymėjimą bet koku atveju, kai buvo naudotas DI, nepriklausomai nuo to, koks buvo jo indėlis į turinį. Kiti siūlo žymėti tik tada, kai DI indėlis yra reikšmingas arba kai turinys yra visiškai automatiškai sugeneruotas:

- DI turėtų būti žymimas kaip bendraautorius, kai jo indėlis yra reikšmingas.
- Sukurtą turinį reikėtų žymėti tik tada, kai jis buvo panaudotas ne tik rutiniam darbui, bet ir turinio idėjai generuoti.
- DI sukurtą turinį reikia žymėti visada, nepriklausomai nuo jo indėlio.
- Žymėti būtina, kai DI naudojamas žodiniam ar vaizdiniam turiniui kurti.

„Mažai skaitytojų kreipia dėmesį į prierašus, tačiau jau yra pastebėta, kad atsiranda autorių, kurie DI tekstus pristato, kaip savo.“

Vaidotas Beniušis

„15min“ Vyriausiasis redaktorius

Apklaustos rezultatai atskleidžia, kad žurnalistų bendruomenėje vis dar vyksta diskusijos dėl DI naudojimo etikos ir skaidrumo standartų. Nors visi respondentai sutinka, kad skaidrumas yra svarbus siekiant išlaikyti auditorijos pasitikėjimą, tačiau nėra vieningos nuomonės dėl to, kaip ir kada DI sukurtas turinys turėtų būti žymimas.

„Žymėjimo standartus turėtų nustatyti atsakingos institucijos. Autorius turi dalytis autoryste su DI. Jeigu jo yra naudojama tik 10-15 proc., tai žymėjimas galėtų būti nebūtinai, bet reikalingas bendras sutarimas šiuo klausimu.“

Ramūnas Bielevičius

„Alytausgidas.lt“ redaktorius

Viena vertus, dalis žurnalistų pasisako už aiškų ir nuoseklų DI naudojimo žymėjimą, pabrėždami skaidrumo ir atsakomybės svarbą. Pavyzdžiui, V. BŪ. teigia, kad vizualą visada reikia žymėti, nes bet koks įsikišimas, manipuliavimas turi būti žymimas (netikra / pakeista). Tai turėtų būti daroma ne tik po antrašte, bet ir vandens ženklų pačiame vaizde, kad skaitytojas iš karto suprastų, kad jis nėra tikras.

Taip pat yra manančių, kad skaitytojai turi teisę žinoti, kada turinys yra sukurtas ar redaguotas naudojant DI, ir kad toks žymėjimas neturėtų būti laikomas kažkuo blogu ar gėdingu. R. C. pastebi, kad

pasitikėjimas DI generuotu turiniu galimai mažės tol, kol auditorija nesupras, kad tame nėra nieko blogo. Už skelbtiną turinio variantą atsakomybę vis tiek prisiima žurnalistas.

Kita vertus, dalis respondentų abejoja, ar DI naudojimo žymėjimas visada yra būtinas, ypač kai DI indėlis yra minimalus arba kai jis naudojamas tik rutiniams darbams atlikti. Pavyzdžiui, V. BŪ. mano, kad *žymėti nėra nebūtina, jei viskas yra atlikta su žmogaus įsikišimu, patikrinta*. Visi respondentai sutiko, kad už skelbtiną turinį visada išlieka atsakingas žmogus: žurnalistas, redaktorius.

„Svarbu, kad redakcijos kurtų dirbtinio intelekto politiką, o lyderiai pradėtų dalintis nuomonėmis, įžvalgomis ir geriausiomis praktikomis. Pavyzdžiui, konferencijose ar kituose renginiuose.“

Julija Jegorova

„Black Unicorn PR“ įkūrėja ir generalinė direktorė

Ar nebijote, kad pernelyg skrupulingas DI generuoto turinio žymėjimas sumažins auditorijos pasitikėjimą turiniu? Kaip to išvengti?

„Du autoriai: žmogus – idėjinis, DI – vykdytojas.“

Aistė Čiučiurkaitė

„15 min“ Video redaktorė

Respondentai išreiškė susirūpinimą, kad pernelyg skrupulingas DI sukurto turinio žymėjimas gali sumažinti auditorijos pasitikėjimą žiniasklaida, nes bus manančių, kad DI generuotas turinys yra ne toks kokybiškas, kaip žmogaus kurtas.

Tačiau dauguma jų sutinka, kad žymėjimas yra svarbus siekiant išlaikyti skaitytojų pasitikėjimą žiniasklaidos darbo metodų skaidrumu ir užtikrinti, kad yra laikomasi etikos standartų. Respondentai pabrėžė, kad svarbu rasti balansą tarp skaidrumo ir perteklinio žymėjimo, kuris galėtų sukelti nereikalingą sumaištį ar nepasitikėjimą.

„Perdėtas DI sukurto turinio žymėjimas gali sumažinti auditorijos pasitikėjimą ir pakenkti žiniasklaidos patikimumui. Kas norės skaityti DI sukurtą turinį, kai galima skaityti tikro žmogaus parašytą tekstą? Siekiant to išvengti, skaidrumas turi būti derinamas su aiškumu.“

Julija Jegorova

„Black Unicorn PR“ įkūrėja ir generalinė direktorė

Respondentai taip pat akcentavo, kad svarbu ne tik žymėti su DI indėliu sukurtą turinį, bet ir užtikrinti jo kokybę bei patikimumą.

„Reikia užtikrinti aukštus standartus. Po kelių nekokybiškų publikacijų gali atsirasti nepasitikėjimas žurnalistu / žiniasklaidos priemone. Atstatyti pasitikėjimą yra labai sunku.“

Dr. Reda Cimpmperman

Akademines etikos ir procedūrų kontrolierė

Apibendrinant, galima teigti, kad DI sukurto turinio žymėjimas yra svarbus žingsnis siekiant užtikrinti žurnalistinį skaidrumą ir išlaikyti auditorijos pasitikėjimą. Tačiau tai yra sudėtingas klausimas, reikalaujantis išsamios įvairių suinteresuotų šalių diskusijos ir aiškių gairių, kaip tai daryti efektyviai ir etiškai, nustatymo.

Kokie etiniai klausimai, susiję su DI naudojimu žurnalistikoje, Jums atrodo svarbiausi?

Bendraujant su respondentais išryškėjo rūpimi etiško DI taikymo žurnalistikoje aspektai:

- Pokalbių metu buvo pabrėžta atsakingo DI naudojimo žurnalistikoje svarba.
- Išsakytas poreikis aiškioms gairėms ir taisyklėms dėl DI naudojimo ir turinio žymėjimo.
- Akcentuojamas žmogaus vaidmuo užtikrinant turinio kokybę ir patikimumą.

- Išsakytos abejonės dėl DI gebėjimo suprasti kontekstą ir pateikti informaciją be klaidų, ypač jautriomis temomis.
- Pastebėta, kad dalis žiniasklaidos priemonių nesilaiko etikos normų ir naudoja DI neatsakingai.
- Atkreiptas dėmesys, kad DI gali naudoti profesionalų, kitų žiniasklaidos priemonių sukurtą / suformuluotą informaciją ir perfrazuojant pateikti kaip naują.
- Išsakytas nerimas dėl turinio, kuriuo buvo apmokytas pats DI. Iš to kyla visi kiti iššūkiai: skaidrumas, privatumas, duomenų apsauga, kokybė, šališkumas, diskriminacija ir pan.

Respondentai išskyrė keletą esminių etinių klausimų, susijusių su DI naudojimu žurnalistikoje. Vienas iš pagrindinių klausimų yra susijęs su skaidrumo ir atsakomybės užtikrinimu. Kaip teigia V. B., *žurnalistinės etikos taisyklės galioja tos pačios. DI nesukelia naujų etinių klausimų. Tačiau DI naudojimas iškelia naujus iššūkius, susijusius su turinio patikimumu ir skaidrumu.* Respondentai pabrėžė, kad svarbu aiškiai atskleisti, kada turinys yra sukurtas ar redaguotas naudojant DI, ir užtikrinti, kad jis atitiktų aukštus žurnalistinius standartus.

Kitas svarbus klausimas yra susijęs su DI naudojimu jautriose srityse, tokiose kaip nepilnamečių duomenų apsauga.

„Svarbu užtikrinti, kad naujienos yra pateikiamos etiškai, ypač kalbant apie jautrias temas, nepilnamečių duomenų apsaugą. Klausimas, ar DI gali be interpretacijų iššifruoti tekstą?“

Greta Ališauskaitė-Bagušauskienė

„Irytas.lt“ Verslo vystymo vadovė

Respondentai taip pat išreiškė susirūpinimą dėl galimo neigiamo DI poveikio žurnalistų profesijai ir darbo rinkai. Buvo išsakyta nuomonė, kad DI gali sumažinti darbo vietų skaičių ir sukelti konkurenciją tarp žmonių ir mašinų. Tačiau taip pat pabrėžta, kad DI gali būti naudingas įrankis, padedantis žurnalistams atlikti savo darbą efektyviau ir kūrybiškiau, jei bus naudojamas atsakingai ir etiškai

Apibendrinant galima teigti, kad DI naudojimas žurnalistikoje kelia daug etinių klausimų, susijusių su skaidrumu, atsakomybe, patikimumu ir poveikiu žurnalistų profesijai. Respondentai pabrėžė, kad svarbu rasti balansą tarp DI teikiamų galimybių ir galimų grėsmių, kad ši technologija būtų naudojama atsakingai ir etiškai. Akcentuota žmogiškasis faktorius ir atsakomybė.

„Dirbtinis intelektas jokia būdu neturėtų būti demonizuojamas. Jis jau čia ir neišnyks, todėl mes - nesvarbu, žurnalistai ar viešųjų ryšių specialistai – turime išmokti, kaip jį pritaikyti ir maksimaliai išnaudoti, neperžengdami tam tikrų ribų.“

Julija Jegorova

„Black Unicorn PR“ įkūrėja ir generalinė direktorė

Ar Jūsų redakcija turi DI naudojimo strategiją?

Jeigu taip, kokie yra pagrindiniai jos aspektai? Jeigu neturi, ar jos reikia. Kokia ji turėtų būti?

Apklauskos rezultatai rodo, kad dauguma Lietuvos redakcijų dar neturi aiškios DI naudojimo strategijos. Tačiau respondentai išreiškė poreikį nacionaliniu lygmeniu aptarti ir suderinti DI naudojimo gaires, kurios padėtų užtikrinti skaidrumą, atsakomybę ir etiką. Kai kurios redakcijos jau eksperimentuoja su DI ir kuria savo vidines taisykles, tačiau dauguma vis dar ieško geriausių praktikų ir sprendimų, kaip integruoti DI į savo darbą.

Respondentai pabrėžė, kad DI naudojimo strategija turėtų apimti ne tik techninius aspektus, bet ir etinius bei teisinius klausimus, susijusius su autorių teisėmis, duomenų apsauga ir informacijos patikimumu. Be to, svarbu, kad tokia strategija būtų nuolat atnaujinama, atsižvelgiant į sparčią DI technologijų raidą. Kaip teigė R. C., *kol suderinami reglamentai, technologijos juda į priekį. Jos tobulėja žymiai sparčiau nei vyksta jų išdiskutavimas, naujų nuostatų priėmimas.*

Ar Jūsų redakcijoje yra etikos kodeksas / vidinės taisyklės, reglamentuojančios DI naudojimą?

Jeigu taip, kokie yra pagrindiniai jo aspektai? Jos yra aprašytos ar žodinės? Jeigu nėra, ar jų reikia? Ką jas turėtų apibrėžti?

Dauguma respondentų nurodė, kad jų redakcijose nėra oficialių, rašytinių gairių ar taisyklių, reglamentuojančių DI naudojimą. Kai kurios redakcijos remiasi žodiniais susitarimais arba bendromis nerašytomis taisyklėmis, o kitos tik pradeda diskusijas šiuo klausimu.

Apklaustieji, kurių redakcijose nėra aiškių taisyklių, išreiškė poreikį jas sukurti, ypač atsižvelgiant į didėjančią DI naudojimą ir galimą jo poveikį turinio kokybei bei etikos standartams.

R. B. teigia, kad *etikos kodeksą planuoja papildyti, kai pamatys, kad DI daro didesnę įtaką redakcijos veikloje*. R. C. išvardijo, ką *tokios taisyklės turėtų apibrėžti: etiką, skaidrumą, privatumą, duomenų saugumo reikalavimus, šališkumą, diskriminaciją, turinio žymėjimo taisykles*.

Tai rodo, kad žurnalistų bendruomenė suvokia būtinybę reglamentuoti DI naudojimą, tačiau vis dar ieško tinkamų sprendimų ir gairių, kaip tai padaryti.

Ar manote, kad DI tema turėtų būti įtraukta į Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksą? Kokie DI aspektai turėtų būti apibrėžti?

„Kaip savo laiku į jį buvo įtraukti socialiniai tinklai ir kiti dalykai, tai panašiai turėtų būti įtrauktas DI“

Vaiva Žukienė

Visuomenės informavimo etikos komisijos pirmininkė

Dauguma apklausos dalyvių pritarė, kad DI tema turėtų būti įtraukta į Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksą. Bet tai neturėtų būti pirmas ir vienintelis žingsnis DI skaidrinimo ir taisyklių įtvirtinimo linkme. Visų pirma turi vykti diskusijos, dalinamasi gerosiomis praktikomis, sutariama dėl bendrų gairių ir rekomendacijų.

R. C. pastebėjo, kad *vien DI įtraukimo į minėtą įstatymą nepakanka, nes tokiu būdu žinia apie etišką DI naudojimą būtų pasiekama tik daliai visuomenės*.

Galima teigti, kad respondentai supranta DI svarbą ir potencialą žurnalistikoje, taip pat įžvelgia ir būtinybę jį reglamentuoti bei užtikrinti etišką, skaidrų, bendrais standartais apibrėžtą jo taikymą.

„Tai neturi būti vien tik vyriausybinių asociacijų atsakomybė. Reikia pasiekti kuo daugiau žmonių.

Mokymas ir švietimas turi būti visuose sluoksniuose ir visose amžiaus grupėse.“

Dr. Reda Cimperman

Akademinės etikos ir procedūrų kontrolierė

„[DI naudojimo gairės], bendras sutarimas turėtų atsirasti pačių žurnalistų leidėjų ir skleidėjų iniciatyva. Čia neturėtų kištis valdžia.“

Vaiva Žukienė

Visuomenės informavimo etikos komisijos pirmininkė

Kokių papildomų žinių ar įgūdžių Jums trūksta, kad galėtumėte efektyviau naudoti DI savo darbe?

Apklausos dalyviai išreiškė poreikį gilinti žinias ir įgūdžius, susijusius su DI technologijomis žurnalistikoje:

- Pašnekovai jaučia žinių trūkumą apie skirtingas DI programas ir jų pritaikymo galimybes žurnalistikoje.
- Trūksta įgūdžių, kaip efektyviai naudoti DI įrankius, pavyzdžiui, formuluojant užklausas ar interpretuojant rezultatus.
- Pasigendama informacijos apie specializuotus DI įrankius, skirtus konkrečioms žurnalistinėms užduotims, pavyzdžiui, vertimams iš mažiau paplitusių kalbų ar dezinformacijos aptikimui.

„Akademinės etikos komisija siūlo turėti bent vieną žmogų, kuris labiau gilintųsi ir suprastų DI. Kiekvienoj komandoj būtų gerai turėti tokių žmonių.“

Dr. Reda Cimperman

Akademinės etikos ir procedūrų kontrolierė

Taip pat buvo išreikštas pageidavimas turėti daugiau mokymų, kurie suteiktų ne tik teorinių žinių, bet ir praktinių įgūdžių, kaip dirbti su DI įrankiais. Pastebėta, kad tai neturėtų būti vienkartinės akcijos. Mokymai turėtų vykti reguliariai, atkreipiant dėmesį į atsirandančias naujas DI pritaikymo žurnalistikoje galimybes.

I. Š. pabrėžė, kad svarbu ne tik mokyti naudotis DI įrankiais, bet ir skatinti žurnalistus juos išbandyti ir įvertinti jų naudą. Kartais reikia truputį per prievartą liepti jais naudotis, kad DI įrankiai būtų suprasti ir iš tiesų būtų išmokstama jais pasinaudoti.

G. A. pastebėjo, kad *pavieniai kolegos turi mokamas DI versijas ir mato dėl to didesnes panaudojimo galimybes*. Čia ryškėja takoskyra tarp tų, kurie investuoja ne tik laiko, bet ir asmeninius finansinius resursus ir tų, kurie negali sau to leisti.

Todėl prieiga prie kokybiškų programų, kompetencijų ugdymas neturėtų būti paliekamas individo atsakomybei. Šį klausimą turėtų spręsti redakcijų vadovai, aiškiai formuluodami DI taikymo strategijas ir jose numatydami konkrečius žingsnius ir priemones, kurios kompleksiskai artintų prie norimų tikslų įgyvendinimo.

Šie rezultatai rodo, kad nuolatinės investicijos į žurnalistų mokymą ir kvalifikacijos kėlimą DI srityje yra būtinos, norint užtikrinti sėkmingą ir atsakingą DI integraciją į Lietuvos žurnalistiką.

Ką galima būtų padaryti, kad lietuvių kalba DI įrankiuose veiktų taip pat gerai, kaip ir anglų kalba?

Ar to reikia? Kas turėtų būti už tai atsakingas? Valstybė? Verslas? Kita?

Respondentai vieningai sutaria, kad lietuvių kalbos DI įrankiuose tobulinimas yra būtinas. Jie pabrėžia, kad dabartiniai įrankiai dažnai veikia netiksliai, daro klaidas ir nesupranta konteksto, ypač sudėtingesnėse ar specifinėse srityse. Tačiau, kaip pastebi R. C., *net ir kitos kalbos (prancūzų, vokiečių) DI įrankiuose neveikia labai gerai*.

„Lietuvių kalbos perspektyva [DI įrankiuose] yra apgailėtina. Turi atsirasti politinė valia ir skirta lėšų“

Vaiva Žukienė

Visuomenės informavimo etikos komisijos pirmininkė

Respondentai išskyrė, kas turėtų prisiimti atsakomybę už lietuvių kalbos DI įrankiuose tobulinimą:

- Valstybė. Dauguma apklausos dalyvių mano, kad valstybė turėtų imtis iniciatyvos ir skirti finansavimą šiam tikslui. L. Z. pabrėžia, *kad tai yra šalies konkurencingumo klausimas*.

- Mokslo institucijos. Respondentai taip pat akcentuoja mokslo institucijų, tokių kaip Lietuvių kalbos institutas ar Matematikos ir informatikos institutas, svarbą kuriant ir tobulinant DI įrankius lietuvių kalba.
- Verslas. Kai kurie respondentai mano, kad verslas taip pat turėtų prisidėti prie šio proceso, investuodamas į DI technologijų kūrimą ir pritaikymą lietuvių kalbai.

Nors nuomonės dėl atsakingų institucijų išsiskiria, dauguma sutinka, kad valstybė turėtų imtis lyderystės ir skirti finansavimą šiam tikslui, bendradarbiaujant su mokslo ir verslo sektoriais. Kaip teigia R. C., *jei valstybė parodytų iniciatyvą – išloštume.*

Respondentai taip pat siūlo įvairius sprendimus, kaip pagerinti lietuvių kalbos DI įrankių veikimą, pavyzdžiui, didinti atveriamų duomenų kiekius, skirtus DI mokymui, įtraukti kalbininkus į konteksto formavimo procesą ir kurti specializuotus įrankius, pritaikytus lietuvių kalbos specifikai.

Šie rezultatai rodo, kad kalbinti pašnekovai supranta lietuvių kalbos DI įrankių tobulinimo svarbą ir dauguma jų yra pasirengę bendradarbiauti su valstybės institucijomis, mokslo bendruomene ir verslu, siekiant šio tikslo įgyvendinimo.

Apibendrinimas

Analizuojant kokybinius ir kiekybinius tyrimų duomenis galima išskirti kelias pagrindines priežastis, dėl kurių DI integracija į Lietuvos žurnalistiką atsilieka nuo pasaulinių tendencijų.

Nepasitikėjimas DI įrankiais ir jų teikiamomis galimybėmis.

Tyrimo metu išryškėjo, kad respondentai nėra linkę visiškai pasitikėti DI įrankiais. Jie abejoja jų patikimumu, tikslumu ir gebėjimu suprasti kontekstą, ypač sudėtingesnėmis ar jautriomis temomis. Šis nepasitikėjimas gali būti susijęs su tuo, kad DI technologijos vis dar yra gana naujos ir nepakankamai išbandytos, o jų veikimo principai nėra iki galo suprantami.

Ribotas lietuvių kalbos palaikymas DI įrankiuose.

Kita svarbi priežastis yra ribotas lietuvių kalbos palaikymas DI įrankiuose. Apklaustieji pažymėjo, kad lietuvių kalba DI įrankiuose neveikia pakankamai gerai. Dauguma DI sistemų yra kuriamos ir apmokomos daugiausia naudojant duomenis anglų kalba. Dėl to jų veikimas lietuvių kalba dažnai būna netikslus ir neefektyvus. Dalis DI įrankių lietuvių kalbos nepalaiko visai, todėl nėra tinkami atlikti specifines Lietuvos kontekstui pritaikytas užduotis.

Žinių ir įgūdžių trūkumas.

Apklaustos rezultatai rodo, kad daugumai dar labai trūksta žinių ir įgūdžių, kaip efektyviai naudoti DI įrankius. Trūksta informacijos apie skirtingas DI programas, jų galimybes ir apribojimus, o taip pat praktinių įgūdžių, kaip jas pritaikyti savo darbe.

Etikos ir atsakomybės klausimai.

DI naudojimas žurnalistikoje kelia daug etinių klausimų, susijusių su skaidrumu, atsakomybe, autorių teisėmis ir šališkumu. Šie klausimai kelia nerimą žurnalistams ir redakcijoms, todėl jie yra atsargesni diegdami ir / ar naudodami DI technologijas.

Konservatyvus požiūris ir baimė dėl darbo vietų.

Dalis respondentų yra skeptiškai nusiteikę DI technologijų atžvilgiu dėl konservatyvaus požiūrio į pačią DI technologiją ir jos galimybes. Taip pat yra bijančių prarasti savo darbo vietas. Tačiau reikia pabrėžti, kad dauguma mano, jog DI negali visiškai pakeisti žmogaus kūrybiškumo ir niuansinio, tekstinio pajautimo, todėl jo naudojimas žurnalistikoje yra ribotas.

Apklausų metu išryškėjo tolimesni žingsniai, kurių reiktų imtis, siekiant paskatinti atsakingą ir veiksmingą DI integraciją į Lietuvos žurnalistiką. Galimi toliau išvardinti veiksmai.

Didinti informuotumą ir švietimą.

Siūloma organizuoti reguliarius praktinius mokymus, seminarus ir konferencijas, skirtas žurnalistams ir redakcijoms. Jose turėtų būti pristatomos DI technologijų galimybės, jų taikymo būdai ir gerosios praktikos, aptariami teisiniai klausimai ir vyktų diskusijos. Taip pat būtina vykdyti plačiajai visuomenei skirtas struktūruotas sistemines švietimo akcijas DI temomis, turinį pritaikant skirtingoms auditorijoms ir amžiaus grupėms. Pasitikėjimas technologija atsiras tuomet, kai bus atsakyti visi klausimai apie ją.

Skatinti bendradarbiavimą ir investicijas į lietuvių kalbos DI technologijų vystymą.

Svarbu skatinti ir remti mokslinius tyrimus ir projektus, skirtus lietuvių kalbos DI įrankių kūrimui ir tobulinimui.

Sėkmingas DI įrankių integravimas, tobulinimas ar naujų kūrimas, pritaikant juos lietuvių kalbai ir specifinėms žurnalistų reikmėms, vyks tik tuomet, jei bus aktyvus bendradarbiavimas tarp žiniasklaidos, mokslo ir valstybės institucijų, verslo ir DI technologijų kūrėjų bei taikytojų. Taip pat, svarbu aktyviai dalyvauti tarptautiniuose forumuose ir sistemingai kaupti bei dalintis gerosiomis praktikomis.

Kurti aiškias gaires ir standartus.

Būtina parengti aiškias, lietuvišką kontekstą atitinkančias gaires, nustatyti bendrus standartus dėl DI naudojimo žurnalistikoje, apibrėžiant etinius principus, skaidrumo reikalavimus ir atsakomybės ribas. Yra gerųjų užsienio pavyzdžių, taip pat rekomendacijų iš ES ir pasaulinių institucijų, tad rengiant lietuvišką paketą, svarbu, kad būtų gerai išanalizuotos gerosios praktikos ir tarptautinės rekomendacijos.

Imdamiesi šių veiksmų, galėtume paskatinti atsakingą ir efektyvų DI naudojimą Lietuvos žurnalistikoje, kuris padėtų didinti žurnalistikos kokybę, efektyvumą ir skaidrumą, kartu užtikrinant, kad yra išsaugoma žmogiškojo indėlio svarba.

Išvados

DI nevienodais greičiais skinasi kelia į Lietuvos žiniasklaidą, jo integracijos procesas dar tik prasideda ir susiduria su įvairiapusiais iššūkiais. Šio tyrimo metu išryškėjo tiek potencialios DI teikiamos naudos, tiek grėsmės bei iššūkiai, su kuriais jau dabar susiduria žurnalistai ir redakcijos.

Viena vertus, DI gali tapti nepakeičiamu įrankiu, didinančiu žurnalistų darbo efektyvumą ir atveriančiu naujas kūrybines galimybes. Jis gali automatizuoti rutinines užduotis, padėti rinkti ir analizuoti informaciją, kurti vizualinį turinį, generuoti idėjas, padėti suprasti sudėtingas temas ir kita. Tačiau kartu kyla ir rimtų klausimų dėl DI patikimumo, informacijos tikslumo, etinių aspektų ir galimo neigiamo poveikio žurnalistų profesijai.

Tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos žurnalistai yra skirtingose DI integracijos į savo veiklą stadijose ir turi nevieningą požiūrį į šią technologiją. Nors dauguma pripažįsta DI potencialą, tačiau kartu išreiškia ir susirūpinimą dėl galimų grėsmių ir iššūkių. Ypač aktualūs yra klausimai, susiję su informacijos patikimumu, dezinformacijos plitimu, etinių normų ir skaidrumo užtikrinimu. Trūksta bendro sutarimo dėl DI taikymo standartų nacionaliniu lygmeniu.

Akivaizdu, kad DI integracija į Lietuvos žurnalistiką yra neišvengiama, tačiau norint ją įgyvendinti sėkmingai ir atsakingai, būtina spręsti iškilusius iššūkius. Tai apima ne tik techninius aspektus, tokius kaip lietuvių kalbos DI įrankių tobulinimas, bet ir etinius bei teisinius klausimus, susijusius su skaidrumu, atsakomybe bei autorių teisėmis.

Svarbu, kad žurnalistų bendruomenė, kartu su valstybės institucijomis, mokslo bendruomene ir verslu, aktyviai diskutuotų šiais klausimais ir bendradarbiautų, siekdami sukurti aiškias gaires ir standartus, kurie padėtų užtikrinti atsakingą ir etišką DI naudojimą žurnalistikoje. Tik tokiu būdu DI taps ne grėsme, o vertingu įrankiu, padedančiu Lietuvos žurnalistikai prisitaikyti prie sparčiai kintančio informacinio amžiaus ir išlaikyti svarų vaidmenį visuomenėje.

Rekomendacijos

Siekiant sėkmingai ir atsakingai integruoti DI į Lietuvos žurnalistiką, rekomenduojama imtis toliau išvardintų veiksmų.

Sukurti nacionalines gaires ir standartus

Visuomenės informavimo etikos komisija, bendradarbiaudama su žurnalistų ir leidėjų organizacijomis (pavyzdžiui, Lietuvos žurnalistų sąjunga, Interneto žiniasklaidos asociacija), galėtų inicijuoti ir koordinuoti nacionalinių gairių ir standartų dėl DI taikymo žurnalistikoje kūrimą. Šios gairės turėtų apimti etinius principus, skaidrumo reikalavimus, atsakomybės ribas, turinio žymėjimo praktiką ir kitus svarbius aspektus.

Visuomenės informavimo etikos komisija ir Lietuvos žurnalistų sąjunga turi patirties kurti ir prižiūrėti etikos standartus žurnalistikoje, todėl jos gali efektyviai koordinuoti nacionalinių gairių kūrimą, užtikrinant jų atitikimą etiniams ir praktiniams reikalavimams.

Svarbu: gairių kūrimas, ypač DI srityje, reikalauja specifinių technologinių žinių, todėl būtinas glaudus bendradarbiavimas su technologijų ekspertais, teisininkais ir akademinė bendruomene.

Investuoti į lietuvių kalbos DI technologijų vystymą

Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas ir kitos mokslo institucijos, turinčios ekspertizę kalbos technologijų srityje, galėtų imtis lyderystės kuriant ir tobulinant DI įrankius, skirtus naudoti lietuvių kalba. Tai apima ne tik kalbos modelių kūrimą, bet ir specializuotų įrankių, skirtų žurnalistams, pavyzdžiui, automatinio vertimo, faktų tikrinimo ar dezinformacijos aptikimo įrankių, vystymą.

Svarbu: reikalinga užtikrinti ilgalaikį ir nuoseklų finansavimą, taip pat skatinti mokslininkus dirbti su DI technologijomis, kurios gali būti nauja sritis daugeliui tyrėjų.

Lietuvos mokslo taryba galėtų teikti prioritetą finansuojant mokslinius tyrimus ir projektus, skirtus lietuvių kalbos DI technologijų kūrimui ir pritaikymui, aktyviai skatindama mokslininkus ir tyrėjus dirbti šioje srityje. Verslo sektorius taip pat turėtų būti skatinamas investuoti į lietuvių kalbos DI technologijų vystymą.

Didinti žurnalistų ir redakcijų kompetencijas

Žurnalistų organizacijos bendradarbiaujant su mokslo institucijomis ir DI taikymo žurnalistinėje veikloje praktikais galėtų organizuoti mokymus, seminarus ir konferencijas, skirtas žurnalistams ir redakcijoms, kuriuose būtų pristatomos DI technologijų galimybės, jų taikymo būdai ir gerosios praktikos.

Aukštojo mokslo institucijos, rengiančios žurnalistikos specialistus, turėtų įtraukti ir nuolat atnaujinti DI temas į savo studijų programas, kad būsiami žurnalistai būtų pasirengę dirbti su šiomis technologijomis.

Redakcijos turėtų skatinti savo darbuotojus tobulinti DI įgūdžius ir suteikti jiems galimybę eksperimentuoti su kokybiškais DI įrankiais.

Svarbu: būtina užtikrinti, kad visos žiniasklaidos priemonės, ypač mažesnės ir regioninės, turėtų prieigą prie šių mokymų ir būtų įtrauktos į procesą.

Skatinti skaidrumą ir atsakomybę

Žiniasklaidos priemonės turėtų aiškiai ir skaidriai komunikuoti apie DI naudojimą savo turinyje. Taip pat turėtų prisiimti atsakomybę už DI sukurto turinio patikimumą ir tikslumą, jį kruopščiai tikrindamos ir redaguodamos.

Visuomenė turėtų būti šviečiama apie DI naudojimą žurnalistikoje, kad galėtų kritiškai vertinti informaciją ir atpažinti galimą dezinformaciją. Nacionalinis transliuotojas galėtų imtis iniciatyvos ir kartu su DI technologijų praktikais ir nuomonių formuotojais rengti įtraukų turinį apie DI technologijas. Turinys turėtų būti diferencijuotas, atsižvelgiant į auditorijos amžių, socialinius bei kalbinius įgūdžius ir skleidžiamas įvairiais kanalais, įskaitant socialinius tinklus.

Svarbu: nesant visuotinai sutartų standartų, skaidrumo ir atskaitomybės supratimas gali stipriai varijuoti tarp skirtingų žiniasklaidos organizacijų. Todėl pereinamuoju laikotarpiu iki atsirandant patvirtintoms DI taikymo Lietuvos žurnalistikoje gairėms yra būtinas dialogo užmezgimas su kuo daugiau skirtingų žiniasklaidos priemonių. Reikia fiksuoti gerąsias praktikas ir plačiai apie jas komunikuoti.

Aktyviai vystyti tarptautinį bendradarbiavimą

Lietuvos žiniasklaida turėtų aktyviai dalyvauti tarptautinėse diskusijose ir iniciatyvose, susijusiose su DI naudojimu žurnalistikoje, dalintis savo patirtimi ir mokytis iš kitų šalių.

Lietuvos valdžios institucijos turėtų bendradarbiauti su tarptautinėmis organizacijomis, tokiomis kaip Europos Komisija ar UNESCO, siekiant suderinti nacionalines gaires su tarptautiniais standartais ir gerosiomis praktikomis.

Kultūros ministerija galėtų koordinuoti tarptautinius projektus ir bendradarbiavimą, o žiniasklaidos organizacijos galėtų aktyviai dalyvauti tarptautinėse diskusijose ir iniciatyvose.

Svarbu: tarptautinio bendradarbiavimo iniciatyvos gali būti lėtos, reikalauti daug diplomatinių pastangų bei žmogiškųjų, finansinių ir laiko resursų, todėl būtina užtikrinti aktyvų tarpinstitucinį bendradarbiavimą, sklandžią tiek vidinę, tiek išorinę komunikaciją, atsakomybių laukų nustatymą ir reguliarių nusibrėžtų tikslų vertinimą.

Įgyvendinus šias rekomendacijas, Lietuva galėtų tapti pavyzdžiu, kaip sėkmingai ir atsakingai integruoti DI į žurnalistiką, užtikrinant aukštą žurnalistikos kokybę, skaidrumą ir visuomenės pasitikėjimą.

Idėja

Siekiant užtikrinti etišką ir efektyvų DI integravimą į Lietuvos žiniasklaidą, taip pat atsižvelgiant į Medijų rėmimo fondo misiją, veiklos tikslus bei potencialą, siūloma imtis iniciatyvos ir **Medijų rėmimo fondo rėmuose sukurti ir vystyti platformą, kurioje veiktų inovatyvi bandomoji aplinka „smėliadėžė“** (angl. „sandbox“) bei vykėtų žurnalistinės bendradarbystės bei kompetencijų ugdymo veiklos.

Šioje aplinkoje būtų organizuojamos veiksmingų ir atsakingų DI pagrindu veikiančių sprendimų paieškos, kurios yra tinkamos naudoti Lietuvos žiniasklaidos kontekste. Čia būtų skatinamas eksperimentavimas ir bendradarbiavimas tarp žiniasklaidos atstovų, DI technologijų praktikų, etikos bei teisės ekspertų, siekiant geriau suprasti ir pritaikyti DI technologijas žurnalistikoje.

Platforma, vieno langelio principu talpintų „smėliadėžę“ ir bendradarbystės lauką. Čia būtų atliekami eksperimentai ir kitos su DI žurnalistikoje susijusios veiklos. Tai galėtų būti atvira ir saugi erdvė, kviečianti prisijungti tiek redakcijas, tiek nepriklausomus žurnalistus, tiek tuos, kuriems yra aktualus turinio kūrimas, siekiant informuoti visuomenę ar atskiras jos grupes. Čia būtų galima:

- išbandyti naujus DI įrankius ir metodus;
- dalintis gerąja / blogąja patirtimi;
- aptarti išskylančius iššūkius;
- kartu kurti etikos bei skaidrumo standartus;
- diskutuoti forume
- užduoti klausimus, specialistams, ekspertams, institucijoms;
- dalintis informacija apie neetiškus DI įrankius, nesąžiningus jų panaudojimo atvejus;
- gauti informaciją, teisininkų komentarus apie teisinius pasikeitimus ir nutarimus;
- kita.

Ši platforma taip pat galėtų tapti mokymo ir konsultavimo centru, kuriame žurnalistai ir redaktoriai galėtų gilinti savo žinias apie DI ir jo taikymo galimybes. Tai būtų itin palanki terpė mažesnėms redakcijoms ir toms, kurios neturi pakankamai resursų ir įgūdžių planuoti ir organizuoti šias veiklas pačios. Didžiosioms tai būtų vieta „pasitikrinti“ savo idėjas ir sprendimus bei užtikrinti bendrų etikos standartų įtvirtinimą visose Lietuvos redakcijose.

Tokios bandomosios aplinkos sukūrimas padėtų spręsti keletą svarbių problemų, išryškėjusių tyrimo metu:

- **Žinių ir įgūdžių trūkumas.**

Bandomoji aplinka suteiktų žurnalistams ir redakcijoms galimybę mokytis ir tobulėti DI srityje, gauti praktinių patarimų ir konsultacijų iš ekspertų.

- **Etikos ir skaidrumo standartai.**

Ši platforma paskatintų diskusijas ir bendradarbiavimą etikos ir skaidrumo klausimais, padėdama išgryninti svarbiausius akcentus bendrų atsakingo DI naudojimo žurnalistikoje standartų ir gairių kūrimo procese.

- **Bendradarbiavimo ir inovacijų skatinimas.**

Bandomoji aplinka suteiktų galimybę žiniasklaidos atstovams ir technologijų kūrėjams bendradarbiauti, kurti ir išbandyti naujus DI įrankius bei sprendimus, pritaikytus Lietuvos žiniasklaidos poreikiams.

Tokia iniciatyva ne tik padėtų Lietuvos žiniasklaidai neatsilikti nuo pasaulinių tendencijų, bet ir prisidėtų prie aukštos kokybės, etiškos ir patikimos žurnalistikos išsaugojimo Lietuvoje.